

روایت

ایشاروفداکاری ارامنه

شورای خلیفه‌گری ارامنه وظیفه مهمی در همراه‌کردن جامعه ارمنی برای حمایت‌مادی و معنوی و اعزام نیرو به جبهه‌ها بر عهده داشت. در آن زمان «اسکندر اسکندریان» از سوی شورای خلیفه‌گری ارامنه تهران بارها به جبهه رقت و او بعد از جنگ، خاطراتش را همراه با آمار شهدا و ایثارگران ارامنه در زمان جنگ و نیز انقلاب به ثبت رساند. فرزندش «آرتاشس اسکندریان» نمونه‌هایی از ایثار و فداکاری ارامنه را در تهران با ما در میان گذاشته است.

محله شهیدپرور حشمتیه

در زمان جنگ محله‌ی، محله حشمتیه بیشترین جمعیت ارامنه را داشت و بیشترین تعداد شهید هم در میان باقی محله‌های ارمنی‌نشین تهران از همین محله ارمنی‌نشین تهران بود.

اولین شهید ارمنی انقلاب

«الوند ملیکیان»، نخستین ارمنی‌ای بود که در دوران انقلاب اسلامی به شهادت رسید. او در حال بیرون آمدن از داروخانه بود که هدف گلوله نیروهای رژیم پهلوی قرار گرفت.

نخستین شهید ارامنه در جنگ تحمیلی

«زوریک مرادیان»، فارغ‌التحصیل دبیرستان «کوشش مریم» هم‌زمان با شروع جنگ تحمیلی عازم جبهه شد و ۲۲ مهر ۱۳۵۹ به شهادت رسید.

کم‌سن‌ترین شهید دوران انقلاب

۳ اسفند ۱۳۶۰ «ژیلبرت وِسکانیان»، ۷ساله، هنگام رفتن به مدرسه، همراه پدرش «سروژ وِسکانیان» بر اثر بمب‌گذاری در خیابان شرعیعی به شهادت رسیدند و خواهرش ژولیت هم به سختی مجروح شد.

«آن اِیکار شاه‌نظریان»، ۱۴ساله، ۱۳ مرداد ۱۳۶۱ در بمباران میدان هفتم تیر به شهادت رسید. مراسم تشییع این نوجوان در تهران با شرکت اقشار مختلفی از مسلمانان و ارامنه بر گزار شد.

مسن‌ترین شهید

«هایگاک موسیسیان»، متولد ۱۳۰۵ شمسی بود. پسرش «اموند»، خرداد ۱۳۶۰، در میدان هفتم تیر به شهادت رسیده بود و او در شهریور همان سال و در حوالی میدان هفتم تیر بر اثر شلیک منافقین به شهادت رسید.

نخستین نظام‌نامه بلده تهران در سال ۱۲۸۶ تصویب شد و ۴ سال بعد مورد بازنگری قرار گرفت. با نگاه به قانون بلده یسه پاریس، لندن و برلین، بلده تهران به ریاست «گاسپار ایپیکیان» پا گرفت. ایپیکیان به عنوان نخستین شهردار رسمی تهران چهره شهر را از شمایل ابتدای‌اش به پایتختی منظم تبدیل کرد. ساخت بنای مرکزی شهرداری در میدان توپخانه، تأمین روشنایی خیابان‌های لاله‌زار، امیریه، علاءالدوله و استانبول و

در جست‌وجوی ردّ‌و‌نشان مشاغلی که مهاجران ارمنی در تهران بنیان گذاشتند

از تجارت ابریشم تا کارگردانی و بازیگری

ارامنه پیش از «شغل و حرفه در تهران و ایران راه اندازی کرده‌اند. از معماری و جواهر سازی و تراشکاری گرفته تا ایجاد نخستین آژانس مسافربری و کار خانه سوسیس و کالباس سازی و… «هویک میناسیان» پژوهشگر عرصه تاریخ شفاهی شهرها و محله‌های ارمنی‌نشین تهران و کشور است و نقش بسزایی در معرفی فعالیت‌های متعدد این مهاجران در این سال‌ها داشته است. براساس پژوهش‌های میناسیان، پیشینه این شغل‌ها به زمانی برمی گردد که بنا بر فرمان فتحعلی‌شاه از شهرهای امنفهان و تبریز خانواده‌های صنعتگر ارمنی مانند آهنگر، زرگر، خیاط، کفاش، مکانیک، سنگ تراش، مهندس معمار، بنا، نقاش و جواهر ساز به تهران آمدند و در محدوده دروازه حضرت عبدالعظیم (ع) ساکن شدند. در این گزارش با برخی از کسب‌و کارهای ارامنه در تهران آشنا می‌شویم.

شغل: سوسیس و کالباس سازی

نشانی: یافت‌آباد

«آرزومان آوانسیان» از سال ۱۳۰۲ به همراه همسر، فرزندان و ۴ کارگر ارمنی برای نخستین بار تولید سوسیس و کالباس را در خانه‌اش شروع کرد. در سال۱۳۰۸ «لیشینسکی» نماینده بازرگانی روسیه در بندر انزلی که سابقه کالباس‌سازی در روسیه را داشت از آلمان وسایل راه‌اندازی کارخانه برای تولید روزانه ۵۰-۴۰۰ کیلوگرم کالباس را وارد کرد و کار خانه‌اش را راه انداخت. طولی نگذشت که «لیشینسکی» این کارخانه را به تهران منتقل کرد و با آرزومان آوانسیان شریک و به این ترتیب نخستین کارخانه کالباس‌سازی «یافت‌آباد» بنا نهاده شد. «لیشینسکی» به روسیه بازگشت و کارخانه را به آوانسیان واگذار کرد. در آن دوره هر هفته ۵۴ راس گاو ذبح می‌شد و مصرف هفتگی گوشت گاو ۵۰۰-۴۰۰ کیلوگرم بود.

شغل: خیاطی

نشانی: لاله‌زار

پس از تحولی که در پوششیدن لباس تهرانی‌ها در عصر قاجار پدید آمد، تعدادی از ارمنیان خیاطی را پیشه خود ساختند و برخی از خیاطان ارمنی از این راه به شهرت و ثروت رسیدند. یکی از خیاطان مشهور و ثروتمند، «مارتینو توتوانیان» بود که خیاط دربار ناصرالدین‌شاه شد. مارتینو لباس بیشتر رجال و اشراف و شاهزادگان دربار ناصری و مدتی هم لباس قشون را می‌دوخت. او برای هر دست لباس هزار قران می‌گرفت. ناصرالدین‌شاه نشان شیر و خورشید را به او اهدا کرده است. از خیاطان نامی دیگر عصر ناصری «هوسپ تاتووسیان» خیاط‌باشی بود.

نخستین شهردار تهران

همچنین نامگذاری خیابان‌ها و کوچه‌ها، نصب پلاک خانه‌ها و تابلوهای مغازه‌ها و استفاده از نام‌های ایرانی بر سردر اماکن از جمله فعالیت‌های او به شمار می‌رود. در زمان ریاست او، بلده دارای ۱۶ اداره شد که مشتمل بر اداره صحریه و معاونت عمومی، اداره محاسبات و عایدات، اداره امور خیریه، اداره ساختمان، روشنایی و آب، اداره نفتیش، سجل احوال، احصائیه و نشریات و اداره کابینه پرسنل، تنظیمات، ملزومات اجراییات و رسومات بود.

شغل: اسلحه، شمشیر و تپانچه‌سازی

نشانی: میدان مشق

ارامنه در عصر قاجار نخستین بار سیب‌زمینی توسط جان ملکم در دوره پادشاهی فتحعلی‌شاه وارد ایران شد و دولت قاجار برای اینکه وضعیت معیشتی مردم را بهبود ببخشد، این ماده غذایی را در سفره تهرانی‌ها و بعد سایر استان‌ها قرار داد. ولی از آنجا که عامه مردم اطلاع دقیقی از نحوه کشت و مصرف این گیاه جدید نداشتند، دولت‌مردان قاجاری برای آگاهی دادن به مردم سعی کردند از طریق نوشتن مزایای سیب‌زمینی و نحوه کاشت، برداشت و مصرف آن، در روزنامه‌ها و کتاب‌ها، اطلاعاتی را در اختیار عموم مردم قرار دهند. بذر سیب‌زمینی برای نخستین بار در روستای پشند استان البرز کاشت و برداشت از همانجا هم نام سیب‌زمینی پشندی روی آن ماندگار شد. جالب است بدانید که تا مدت‌ها به سیب‌زمینی «لوی ملکم» هم می‌گفتند.

شغل: سینماداری

نشانی: لاله‌زار

دادوستد پوست و پوست‌دوزی یکی دیگر از مشاغلی بود که ارمنیان در آن تجربه و تبحر داشتند. پوست‌دوزان ارمنی از پوست‌های گرانبهای مانند خز که از روسیه وارد می‌شد، جامه و وسایل گوناگونی تولید و به بازار عرضه می‌کردند. مسلمانان از خرید وسایل پوستی ساخت پوست‌دوزان ارمنی اکراه داشتند، ولی اگر همین وسایل پوستی در اختیار فرد مسلمانی قرار می‌گرفت آنها را می‌خریدند. سلاطین و درباریان و زنان دربار قاجار از معامله با پوست‌دوزان ارمنی اگراهی نداشتند و از آنها جامه‌ها و پوشاکی که از پوست تهیه شده بود می‌خریدند. شاهان قاجار هریک برای خود پوست‌دوز مخصوص داشتند که با لقب کورکچی‌باشی معروف بودند.

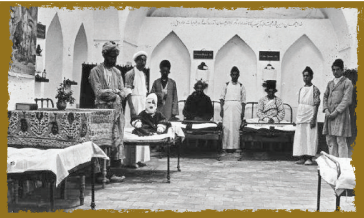
نگارش نخستین کتاب‌های درسی

«ماتئوس خان ملیکیانس» نخستین کتاب‌های درسی فارسی را در ایران به نام «نخست‌نامه» در ۳ جلد برای نوآموزان سسال اول ابتدایی در مدارس تهران در سال ۱۲۸۴نوشت. او تحصیلات ابتدایی را در مدرسه هایکازیان تهران گذراند، وارد کالج آمریکایی‌ها شد و بعد از فارغ‌التحصیلی چند سالی در همان کالج به تدریس پرداخت. ملیکیانس همچنین در وزارت خارجه، مالیه و اداره خزانه هم فعالیت داشت. ماتئوس خان ترجمه

شغل: طبابت

نشانی: میدان بهارستان

تا اوایل عصر قاجار مداوای بیماران را بیشتر کسانی به‌عهده داشتند که تخصص پزشکی نداشتند. این دسته طبیبان سنتی چون از خواص داروهای شیمیایی آگاه نبودند، در درمان بیماران از گیاهان دارویی و سنتی استفاده می‌کردند. اندکان‌دک با آمدن پزشکانی که علم پزشکی آموخته و از دانشگاه‌های پزشکی مختلف جهان فارغ‌التحصیل شده بودند، در صحنه طبابت ایران تحولی پدید آمد. از سال ۱۳۱۸ به بعد پزشکان ارمنی تحصیل کرده در دانشگاه‌های پزشکی به طبابت در تهران پرداختند و برخی از آنان نشان و القاب از سلطان‌های قاجار دریافت کردند. دکتر «داوید مگردیچیان داوید یانس» از نخستین پزشکان ارمنی در تهران بود.

شغل: پرورش بوقلمون

نشانی: حصار ناصری

نخستین بار بوقلمون در زمان شاه‌عباس صفوی توسط تاجران ارمنی از ایتالیا به ایران رسید و در تهران پرورش داده شد. در واقع، ارمنی‌های از اروپا برگشته بوقلمون‌ها را به شاه‌عباس تقدیم کردند و شاه از این هدیه خوشش آمد و دستور داد تخم بوقلمون را در خانه‌های ارامنه تقسیم کنند، زیرا آنها بهتر از جوجه‌ها مراقبت می‌کردند؛ در عوض آنها باید سالی یک بوقلمون به شاه تقدیم می‌کردند. «ژان بابتیست تاورنیه» جهانگرد و بازرگان فرانسوی که در عصر صفوی بارها به ایران سفر کرده بود، در خاطراتش نوشته است: «شاه ارامنه را به تجارت تشویق می‌کرد. به آنها ابریشم مساعده می‌داد و پس از فروش، قیمت آن را می‌برداختند و این کار سبب شد ارامنه جانی بگیرند و بضاعتی پیدا کنند.»

شغل: داروخانه‌داری و داروسازی

نشانی: سیزه میدان

داروخانه دکتر شورین در خیابان ناصریه نخستین داروخانه‌ای بود که برای عرضه داروهای شیمیایی در دوره ناصرالدین‌شاه تأسیس شد. پس از آن دکتر مولین، استاد داروسازی دارالقنون، در دوره مظفرالدین‌شاه داروخانه تأسیس کرد. از آن پس بیشتر داروسازان تهران ارمنیانی بودند که از دانشگاه‌های کشورهای اروپایی و ترکیه فارغ‌التحصیل شده بودند و در تهران داروخانه دایر کردند. دکتر گارنیک، بنایط، بطروسیان و پاپاریان ازجمله نخستین داروخانه‌داران و داروسازان تهران بودند. به گواه کتاب «فعالیت‌های شغلی ارمنیان در ایران» نخستین داروخانه‌ای که توسط دکتری ارمنی در تهران، خیابان ناصریه، تأسیس شده، به «گارید پاپاریان» تعلق داشت.

شغل: کتابفروشی و چاپخانه‌داری

نشانی: خیابان جمهوری

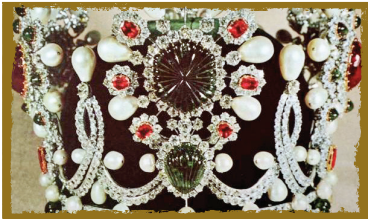
نخستین چاپخانه در ایران و در خاورمیانه توسط اسقف اعظم «خاچاطور گسارتسی» دایر شد. نخستین کتابفروشی در تهران «کتابفروشی ساکو» در خیابان جمهوری اسلامی، خیابان سی تیر شمالی بود. صاحب این کتابفروشی «ساکو هوسپیان» بود و فعالیتش را سال ۱۳۱۲ در یک مغازه ۶متری شروع کرد و طی سال‌های مغازه توسعه پیدا کرد و به ۱۳۰ متر رسید. کتابفروشی ساکو نماینده همه انتشارات جمهوری ارمنستان و تبره‌های کشورهای مشترک‌المنافع در ایران بود. علاوه بر این، ده‌ها هزار جلد کتاب، مجله و ماهنامه به زبان فارسی، ارمنی، فرانسه، انگلیسی و… وارد می‌کرد.

شغل: زرگری و جواهرسازی

نشانی: خیابان فردوسی

«نیون آودیان» گوهرشناس، جواهر ساز و پیکر‌ساز و فارغ‌التحصیل مؤسسه جواهرشناسی آمریکا در خیابان فردوسی مغازه جواهرسازی تأسیس کرد. آودیان گالری طلا را در سال۱۳۲۶ و مؤسسه طلا را در سال ۱۳۲۹ در تهران پایه‌گذاری کرد. از آثار برجسته و ماندگار او «نیم‌تاج یاقوت قرمز» است که با جواهرات تراش نخورده ساخته شده و در موزه بانک مرکزی نگهداری می‌شود. چون جواهرسازی از مشاغل مجاز برای ارمنیان در تهران بود، جواهرسازان و زرگران دربار، به‌خصوص دربار ناصر، ارمنیان بودند. یکی از مشهورترین زرگران و جواهرسازان دوره فتحعلی‌شاه، «تاتووس آراکلیان» ملقب به تراب‌خان، معلومات خود را در کنار استادان استانبولی جواهرسازی تکمیل کرد و با بازگشت به ایران یک بازوبند و یک تاج جواهر‌نشان ساخت و به فتحعلی‌شاه هدیه داد.

در کتاب محله‌های ارمنی‌نشین طهران به قلم «هویک میناسیان» آمار جمعیتی ارامنه در سال‌های مختلف در تهران از اسناد، کتاب‌های تاریخی و پناپر سرشماری گردآوری شده است.

سال ۱۵۵۰	سال ۱۲۵۸	سال ۱۲۹۲	سال ۱۳۰۰	سال ۱۳۳۵	سال ۱۳۵۵	سال ۱۳۷۵
۳۱۸ نفر	۱۱۷۷ نفر	۲۹۵۵ نفر	۳۲۴۷ نفر	۵۰۰۰۰ نفر	۱۱۰۰۰۰ نفر	۱۵۸۶۶۸ نفر

تهران و

فرهیختگان ارمنی

نگاهی به چهره‌های

اثر گذار ارامنه در پایتخت

سال‌های زیادی است که ارامنه به ایران مهاجرت و به مرور نقشی اثرگذار در زندگی شهری و مناسبات اجتماعی ایفا کرده‌اند و در این بین، تهران نیز با میزبانی‌اش متاثر از این نقش‌آفرینی بوده است. با مرور تاریخ تهران، رد تأثیر حضور ارامنه و خدمات آنها قابل رؤیت و مشهود است. در این بخش، نگاهی به چهره‌های اثرگذار عرصه فرهنگ، هنر و ادب ارامنه به روایت ایساک یونانسیان، پژوهشگر تاریخ و فرهنگ ارامنه ایران و قفقاز، داریم.

پرکارترین عکاس تهران

آنتوان سوروگین، عکاس ارمنی- گرجی مقیم ایران، در دهه‌ه فعالیت حرفه‌ای‌اش بیش از ۷۰ هزار نگاتیو شیشه‌ای از آداب و سبک زندگی مردمان عهد قاجار ثبت کرد. این پرکارترین عکاس تهرانی‌س محبوب دربار ناصرالدین‌شاه لقب خاصی را از مظفرالدین میرزا و ولیعهد گرفت، او نخستین استودیوی عکاسی را در خیابان علاءالدوله (فردوسی کنونی) بنا کرد. سوروگین در قبرستان دروازه دولاپ ارمیده است.

پایه‌گذار تئاتر نوین تهران

شاهین سرکسیان، پایه‌گذار تئاتر نوین تهران، در «ژورنال ده تهران» نقد می‌نوشت، اما به دلیل علاقه‌اش به تئاتر کارش را با گروه‌های «فردوسی»، «سعدی» و «ناهدید» شروع کرد. او به زبان‌های فرانسه و روسی تسلط داشت و آثار نمایشنامه‌نویسان نامدار زیادی، ازجمله «مرغ دریا»ی آنتوان چخوف را به فارسی ترجمه کرد. سال ۱۳۳۲ گروه هنر ملی را در تهران راه‌اندازی و هنرمندان مطرحی مانند علی نصیریان، جمشید لایق، جعفر والی و… را به هنر تئاتر ایران معرفی کرد.

نخستین رهبر ارکستر تلویزیون ملی

واهیگ خوجایان، پایه‌گذار نخستین ارکستر رادیوی ملی ایران، از کودکی باگیری ساز را با ویولن شروع کرد و بعد از تحصیل هنرستان موسیقی برای ادامه تحصیلات اکادمیک راهی رم شد و در کنسرواتوار موسیقی «سانتا چچیلیا» ادامه تحصیل داد. سال ۱۳۴۵ که تلویزیون ملی ایران راه‌اندازی شد، هبری ارکستر مجلسی تلویزیون ملی را عهده‌دار شد.

سازنده نخستین فیلم بلند سینمایی

آوانس گریگوری اوهانیاناس (اوکانیانس) نخستین کارگردان و فیلم‌نامه‌نویس و تدوینگر سینمای ایران و بانی نخستین مدرسه بازیگری

در تهران است. فیلم آبی و رابی، نخستین فیلم بلند سینمایی تاریخ ایران، ساخته اوست. اوهانیان سال ۱۳۰۸ از عشق‌آباد ترکمنستان وارد ایران شد و خیلی زود فارسی را یاد گرفت و سال ۱۳۰۹ نخستین مدرسه سینمایی ایران را به نام پرورشگاه آرتیستی در خیابان علاءالدوله (فردوسی کنونی) راه‌اندازی کرد. اوهاناس سال ۱۳۴۰ درگذشت؛ پیکرش در گورستان ارامنه تهران به خاک سپرده شد.